

You have downloaded a document from



The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers,
research institutes, and various content providers

Source: Limes Slavicus

Limes Slavicus

Location: Bulgaria

Author(s): Olena Bondareva

Title: ДРАМА І ТЕАТР В ОПТИЦІ ВОЇНІВ-ЗАХИСНИКІВ: УКРАЇНСЬКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ
DRAMA AND THEATER FROM THE PERSPECTIVE OF WARRIOR DEFENDERS:
UKRAINIAN PRESENTATION

Issue: 10/2025

Citation style: Olena Bondareva. "ДРАМА І ТЕАТР В ОПТИЦІ ВОЇНІВ-ЗАХИСНИКІВ: УКРАЇНСЬКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ". Limes Slavicus 10:89-102.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1381274>

ДРАМА І ТЕАТР В ОПТИЦІ ВОЇНІВ-ЗАХИСНИКІВ: УКРАЇНСЬКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ

Олена Є. Бондарева

**Кафедра української літератури, компаративістики та
грінченкознавства, факультет української філології,
культури та мистецтва Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
o.bondareva@kubg.edu.ua**

DRAMA AND THEATER FROM THE PERSPECTIVE OF WARRIOR DEFENDERS: UKRAINIAN PRESENTATION

Olena E. Bondareva

**Department of Ukrainian Literature, Comparative Studies and
Grinchenko Studies, Faculty of Ukrainian Philology, Culture
and Art Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University**

Abstract: The article examines a new phenomenon in Ukrainian culture—theatrical projects and dramatic writing by veterans of the Russian-Ukrainian war, which Ukrainians now refer to as the “war for Ukraine’s independence.” A consistent chronological analysis of extensive factual data shows that at the management level, the development of the veterans’ dramaturgical and theatrical community through specific projects is mainly carried out by former combatants or military volunteers (Maksym Kurochkin, Ihor Kasian, Serhii Dmytriiev, Yevhen Stepanenko, Oleg Shulga, Yuriy Matsarsky, Akhtem Seitablaiev, Yuriy Vetkin), or systemic theater managers who understand the importance and prospects of developing this humanitarian segment (Iryna Harets, Alex Borovensky). Thanks to this, we can talk about both one-off veteran theater projects (Project W: Veterans, Volunteers, and William in Ivano-Frankivsk, Voices and There Is No Point in Being Afraid in Kyiv, Unborn for War in Dnipro, “Traveler’s Playlist” in Lviv), as well as systemic initiatives that will change the Ukrainian theater landscape (“Children and the Military” on the demarcation line in the towns of Donbas, Showcase of Contemporary Ukrainian Drama in Kyiv and Kharkiv, Veterans Theater, Theater of Military Actions, the Veteran Fest forum of veteran initiatives, the DRAMAN Theatres Trust cultural center in Kyiv, the Sercevir Veterans’ Theater in Chernihiv, the Veterans’ Art Center in Zaporizhzhia, the veterans’ theater based at the Theater of Contemporary Dialogue in Poltava, and the Theater of the Unbreakable in Lviv). Until 2024, plays about veterans were a rare phenomenon, but since 2024 they have become a separate discourse in contemporary Ukrainian drama (Andriy Ivanyuk, Maksym Kurochkin, Valery Puzik, Yurko Vovkogan, Oleksandr Zhuhan, Antonina Romanova, Yevhen Avdeenko, Alina Sarnatska, Yuriy Vetkin, Volodymyr Tuka, Hennadiy Udovenko, Maksym Devizorov, Yuriy Matsarskyi, Yuliya Vobornikova-Golovko, Volodymyr Zavgorodniy, Andriy

Grygoriev, Mykhailo Fateev, Serhiy Ivanov, Velimir Gorislavets, Oleksandr Bakinovskiy, Yuriy Matsarskiy, Maria “Gerda” Chek, Pavlo “Pashte” Belyanskiy, Mykola Gradnov-Savitskiy). Dramatic writing by the wives of Ukrainian military personnel is also actively developing (Kateryna Vyshneva, Kateryna Gradnova-Savitskaya, Natalia Zaritska, Irina Sedova, Arina Rozvadovska, Olga Murashko). New genre formats of veteran literature adapted for the theater are expanding, and veteran theater projects are becoming public platforms for personal expressions about the war, unaffected by outside aesthetic perspectives.

Key words: war, drama, theater, new language of testimony, therapeutic writing, veterans, projects.

Напередодні цього річного святкування Дня незалежності України Президент України Володимир Зеленський підписав Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті українського народу», проголосований у Верховній Раді України 21 серпня 2025 р. Цим документом нарешті було закріплено офіційне визначення агресії, яку Росія вчиняє проти України від 19 лютого 2014 р. і яка від 24 лютого 2022 р. переросла у повномасштабну війну на засадах геноциду – і визначення це звучить як «війна за незалежність України»: «Таким чином, війна розглядається не як випадковий чи ситуативний конфлікт, а як закономірний результат тривалої політики Російської Федерації, яка заперечує право українців на власну державу» [Печерський 2025]. До цього моменту війна, в якій опинилася у ХХІ столітті Україна як найбільша держава Європи, не мала назви. Саме тому одна із перших українських драматургічних антологій, де зібрано п'єси про нинішню війну, мала заголовок «Неназвана війна» [Неназвана війна 2023], а одна із її упорядниць, дослідниця Надія Мірошниченко (вона ж драматургиня Неда Неждана), у передмові зазначила, що ледь не десятиліття російська агресія проти України на той час не мала усталеної назви, і це вбачалося парадоксальним, бо в залежності від суб'єктивної точки зору її називали по-різному: «конфлікт, спецоперація, АТО, вторгнення... Російсько-українська, гібридна чи по суті вже світова», тож драматурги здійснювали спробу «назвати» – «осмислити травматичний досвід цієї війни, збагнути її витoki і еволюцію» [Неназвана війна 2023: 6].

Щодо драматургічних текстів про війну, то більшість із них належить цивільним авторам, які, втім, відчували наслідки війни – стали біженцями/біженками, втратили дім, рідних людей, бачили війну через волонтерські місії та гуманітарні або мистецькі проекти неподалік від лінії бойового зіткнення. До 2022 р. драматургічні твори безпосередньо від учасника бойових дій концентровано були представлені лише у книзі «Три п'єси» Дмитра Корчинського – доволі суперечливої постаті

української політики і культури, проте ветерана війни від 2014 р., який у п'єсах веде лік української війни за незалежність ще від часів князя Всеволода: «Три тисячі років триває війна, смерть першими ліпших ховає» [Корчинський 2019: 42]. Збірка текстів для театру «Антологія 24» [Антологія 24 2022] містила текст одного учасника бойових дій («Зошит війни» Валерія Пузіка), так само як і антологія «Неназвана війна» («Боятися немає сенсу» Андрія Іванюка). До віртуальної антології «Без них» [Без них 2022-2023] від авторів Театру Драматургів передмову написав один із засновників цього театру, доброволець-захисник Київщини Максим Курочкін, попервах розмістивши тут і власну п'єсу «Три спроби покращити побут», але згодом зняв її з цього корпусу текстів і переніс на віртуальний ресурс UKRDRAMACHUB. По суті, це були замітки митця безпосередньо з бойових позицій під Чорнобилем на Київщині – поряд із ним до лав українських добровольців у лютому 2022 р. прийшли такі ж цивільні кияни, які не мали бойового досвіду: «Чекаємо на новий наступ. Нас не міняють. Годину тому я винайшов спосіб примиритися з тим, що відбувається. Я сів на землю не так, як вчать військових. А так, як сидить жінка з відомої картини Ендрю Ваєта, хіба що спину тримаю рівно та рукою спираюсь на автомат. Тепер я бачу все на світі, а не тільки свій сектор. Готовий до всього, що має трапитись. Голоси в голові, нарешті, мовчать. Сиджу під деревом, зрізаю гілочки акації, до яких можу дотягнутися, встромлюю їх у землю. Це раціонально, це маскування, це підвищує мої шанси почати стріляти першим. Наразі це вершина моїх амбіцій» [Курочкін 2022].

Проте спроби українських драматургів робити різні театральні проекти з військовими розпочалися ще до повномасштабної російської агресії. Зокрема, варто назвати проект «Діти і військові» Наталки Ворожбит, який у 2017 р. проходив у прифронтових містечках Донбасу: у місцевій школі організатори проекту об'єднували для комунікації українських військових та старшокласників, більшість із яких взагалі не розуміла, що саме відбувається на їхній землі: «Ми зводимо ці дві групи – 13-17-річних старшокласників і військових – і за тиждень ставимо документальну виставу. Наприкінці тижня показуємо її для всіх охочих у будинку культури. Діти і військові зі сцени розповідають про особливості історії. У Щасті ми назвали виставу «Спроба щастя», у Попасній – «На всю гучність». Там весь час обстріли, а в кафе і таксі дуже гучно врубають музику, мовби намагаються від цього сховатися. Тож нашою темою були звуки. Теми знаходяться на місці, під час спілкування з людьми» [Грабська 2017].

30 травня 2019 р. відбулася прем'єра унікальної вистави – шекспірівської комедії «Дванадцята ніч, або Що захочете!», яку в Івано-

Франківському національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка було реалізовано завдяки проєкту «Project «W»: Venerans, Volunteers and William» (автор ідеї – ветеран АТО Ігор Касьян, куратор – військовий капелан Сергій Дмитрієв, режисер-постановник – Олексій Гнатковський) – першому соціальному англomовному театру ветеранів та волонтерів. Ідея проєкту полягала в тому, щоб з непрофесійними акторами – ветеранами та волонтерами – за рік поставити п'єсу Шекспіра мовою оригіналу. «Ми на власному прикладі покажемо, що ветерани та волонтери АТО – це не окрема категорія людей у суспільстві! Нас не потрібно жаліти, а ми не повинні давати привід для цього! Палаючі очі, жага до життя, англійська за рік та праця на сцені... – все це можливо, коли маєш ціль», – наголошував автор ідеї. Вистава мала слугувати налагодженню ментальних та емоційних суспільних зв'язків, сприяти реабілітації воїнів та волонтерів і в разі успішної реалізації спрацювати на зовнішню культурну дипломатію. «Це вистава про перемогу. Перемогу сили духу над страхом, перемогу віри над сумнівами, перемогу щирості над фальшем, зрештою – про перемогу життя над смертю. Це вистава про перемогу любові! Я захоплююся цими «ненормальними», які взялися за, здавалося б, неможливе! Вони ніколи не грали на сцені, вони не знають англійської, вони все роблять вперше. Але вони взялися зіграти Шекспіра мовою оригіналу! Це вистава – приклад, вистава – заклик до дій, вистава – маніфест щирості, наївності та добра!», – підсумовував річні зусилля команди проєктної вистави Олексій Гладушевський [Коцан 2019].

22 жовтня 2019 р. на сцені Суспільного театру (це в Будинку звукозапису українського радіо у Києві) ветеран АТО Євген Степаненко як режисер реалізував проєкт «Голоси» – пряму мову дев'яти ветеранів АТО. Гроші на нього збирали на Спільнокошті. Цей проєкт, художнім керівником якого був теж ветеран АТО, відомий по фільмах «Червоний» та «Позивний Бандерас» Олег Шульга, став результатом театральної резиденції Благодійного Фонду «Творча криївка» для 12 ветеранів АТО/ООС та був задуманий як арт-реабілітація бійців, яких накриває ПТСР, але дія його виявилася ширшою, і глядачі в залі теж немов опинилися на сеансі психотерапії [Голоси 2019]. Цю подію, яка через театр презентувала особисті історії ветеранів, назвали зародженням першого в Україні ветеранського театру. «А ще були мовчазні голоси тих, хто ніколи вже не заговорить з нами. Їхні імена були прикріплені до спинки крісел у центрі глядацької зали. Яна Червона, Міф, Морячок, генерал Кульчицький, 18 бійців, над могилами яких салютував Роман Гребенюк, і ще багато відомих і не відомих широкому загалу імен. Цього вечора вони теж були в залі» [Позняк-Хоменко 2019]. У фіналі Євген

Степаненко запропонував кожному з глядачів узяти з собою шматок осколка чи гільзу, привезені з війни – як нагадування спокійному тилу, що війна триває, що досі ледь не щодня там гинуть люди, нагадування про тих, завдяки кому ми цього можемо не помічати. Але до ящика із «сувенірами» тоді мало хто підійшов, адже українське суспільство не було готовим до того, що у світової спільноти немає дієвих механізмів припинити російську агресію...

До 2024 р. ветеранських і комбатантських п'єс і драматургічних проєктів в українському театральній-драматургічному середовищі було обмаль: продовжував грати свою виставу «Боятися немає сенсу» Андрій Іванюк – будучи в українському війську, він присвячував короткі відпустки можливості через мілітарі-стендап за власною п'єсою зібрати кошти на потреби свого військового підрозділу. Читацька спільнота почала звертати спорадичну увагу на п'єси Валерія Пузіка переважно у контексті його прозових і поетичних книжок. Вийшло кілька публікацій про Максима Курочкіна як українського захисника і драматурга. Від початку 2024 р. ситуація докорінно змінилася.

Насамперед п'єси, створені учасниками бойових дій, почали перемагати у різних професійних драматургічних конкурсах. Зокрема, п'єса Валерія Пузіка «Привиди у гілках» перемогла у конкурсі «Євродрама», увірвалася в шорт-листи конкурсів «Липневий мед» і «Тиждень актуальної п'єси», Аліна Сарнацька зі своїми першими драмами «Військова мама» та «Баланс» перемогла і в «Липневому меді», і в «Тижні актуальної п'єси», Олександр Жуган із текстом «Нью-Йорк, +38» переміг у Конкурсі короткої драми, серед переможців «Липневого меду» опинилася і драма «Ма, болить!», створена у співавторстві українським захисником Юрієм Вовкогоном та митцем Григорієм Семенчуком. Ветеран-десантник Юрко Вовкогон розмірковує про потенціал у створенні драматургічних текстів про війну саме такої колаборації, яка в нього склалася зі співавтором: «Це є мій річний досвід перебування у різних госпіталях та спілкування з хлопцями. П'єса на 80 відсотків – документалістика зі зміненими іменами персонажів. Я забезпечував оцю документалістику. А Грицько Семенчук як професійний письменник забезпечив те, що воно буде з мистецької точки вартісним. Дуже добре створювати такі колаборації. Для мене найкращі проєкти – це коли людина, яка була на війні, працює разом з митцем. Цей тандем з одного боку є емоційним; з другого боку професійний митець допомагає проєктам стати небанальними» [Попович 2024]. Закономірно, що п'єси цих чотирьох драматургів-воїнів увійшли до антології «Драма Панорама 2024» і стали її основою (у попередній антології «Драма Панорама 2023» всі тексти належали

цивільним авторам). У 2024 р. драматургів-воїнів Олександра Жугана та Антоніну Романову було залучено в якості рідерів для оцінювання п'єс, які надійшли на конкурс «Липневий мед».

У жовтні 2024 р. відбулися три незалежні одна від одної події, пов'язані з майбутнім ветеранського театру у Україні.

4 жовтня 2024 р. у Дніпрі пройшла прем'єра «Ненароджені для війни» – стендап-проект від Третьої окремої штурмової бригади ЗСУ та театру «Чорний квадрат», реалізований у форматі моновистави заслуженим артистом України Євгеном Авдеєнком, який від 24 лютого 2022 р. служить у війську. Коли у Євгена трапляється відпустка, він грає цю виставу у різних містах, у тому числі у столиці, а зібрані кошти перераховує на потреби своєї бригади. Для вистави відбиралися історії побратимів, і авторів та виконавцю цього мілітарі-стендапу вдалося досягти колажу з проникливих сюжетів, чорного гумору, військового хуліганства та емоційних одкровенень.

19 жовтня 2024 р. у Львівському академічному драматичному театрі імені Лесі Українки відбулася прем'єра «Плейлист Подорожнього», яка «розмиває межу між виставою і дійсністю» [Ільїна 2024]. Передісторія цього проекту унікальна. У львівському військовому шпиталі на лікуванні перебував морський піхотинець із позивним Адлер – кримчанин від народження, учасник Революції Гідності, від 2014 р. український воїн-доброволець, захисник Маріуполя, який побував у російському полоні і якого вдалося звідти повернути під час одного з обмінів. Коли мав таку можливість, воїн відвідував львівські театри і подумав, що з його власного військового досвіду теж можна зробити виставу. Він звернувся з цією пропозицією до управління культури Львівської міської ради, а там уже переадресували його у Театр Лесі. У театрі з ентузіазмом взялися за роботу над виставою, яка створювалася у творчому тандемі (драматургія та режисура Анастасії Косодій, пісні Юрія Гуржи та Григорія Семенчука, сценографія Терези Барабаш). Директорка – художня керівниця театру Ольга Пужаковська пишається цим проектом: «Після першого перегляду вистави в мене з'явилося сильне відчуття правильності та важливості. Я бачу справжність і чесність в Адлері. Ця чесність проявилась ще на першій зустрічі, коли військовий з позивним Адлер прийшов до нас і сказав: я не можу знайти слів, але хочу розповісти. Головний герой, після років війни, боїв, полону, зрозумів, що безпечним місцем для нього є театр. Тут він готовий відкритись і поділитись. Ми зробили, що змогли – стали рупором для Адлера. Делікатним і точним рупором, не таким, що волає на все місто, а таким, що відгукується в кожному серці» [Olha Puzhakovska 2024, допис від 21 жовтня 2024 р.]. Євгенія Нестерович в

одній із перших рецензій відгукнулася про цю виставу так: «Музичні номери, створені спеціально для вистави, документальні свідчення головного героя, розділені поміж п'ятьома актор(к)ами на сцені, і автобіографічний вербатім самих акторів, ніби розподіляють, розосереджують вагу тяжкої, на перший погляд непідйомної теми – окупація, зрадництво, полон, спроби повернутися до життя після того. Кетаміновий тріп, з якого все починається прямо посеред супермаркету – і довгий темний коридор позаду головного героя, який закінчується не світлом в кінці тунелю, а ледь вловними світлодіодами поміж дірок харчової плівки – роблять так, що все це відбувається нібито всередині нашого колективного підсвідомого. У голові головного героя, який сидить на лавці всередині залюдненого ТРЦ Форум Львів, в навушниках – і все одно не може вимкнути внутрішні монологи в своїй голові» [Відгуки про «Плейлист Подорожнього» 2024].

18-20 жовтня 2024 р. у Театрі Драматургів пройшов триденний Фестиваль перших п'єс спільно з ТРО Медіа і Театром Ветеранів – це була перша публічна акція, з якої, власне, Театр Ветеранів як перспективний багаторічний проєкт і розпочав свою історію. Подію було супроводжено належною медійною підтримкою, а зала театру не змогла вмістити всіх бажаючих – відтак пряму трансляцію показів було виведено на екран у сусідній кав'ярні, доступ до неї всі охочі мали на Fb-сторінці Театру Драматургів, а також було забезпечено її поширення на різних стрімінгових партнерських платформах. Цій події передувала кількомісячна творча співпраця учасників першого випуску (серед яких були вже згадані Аліна Сарнацька та Олександр Жуган) з менторами від Театру драматургів, і сама ідея ветеранського театру викристалізувалася як реабілітаційно-освітня програма, яка доповнює наявні в Україні інші проєкти, націлені на реабілітацію ветеранів театральними засобами. Загалом за ці 3 дні було презентовано 16 окремих текстів та один вербатім-колаж, а у драматургічно-театральному просторі України, окрім Аліни Сарнацької та Олександра Жугана, стали відомими також імена ветеранів Юрія Веткіна, Володимира Туки, Генадія Удовенка, Максима Девізорова, дружини військового Катерини Вишневої. Це виявився дуже нагальний формат, в якому впевнено зазвучали прямі авторські голоси ветеранів, не оброблені іншими митцями, а ветеранські п'єси отримали доступ до професійних театрів і були втілені на сценах київського Театру драми і комедії на лівому березі Дніпра, львівського Національного театру ім. Марії Заньковецької, Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Куліша, Театру Драматургів, зараз нову виставу готує Національна опера України. Задум Театру ветеранів виник ще навесні 2024 р., а об'єднані

зусилля Максима Курочкіна, Юрія Мацарського, Олексія Дмитрашківського та Ахтема Сеїтаблаєва дозволили перетворити на реальність їх спільні переконання, що про війну насамперед мають писати українські захисники. В оргкомітет надійшло 40 заявок. Ще на етапі відбору організатори проекту відмовили кільком заявникам, оскільки вони не готові були дотримуватися задекларованих умов, про що розповів один із засновників і художній керівник Театру Ветеранів Максим Курочкін: «Головним критерієм для нас була не наявність посвідчення учасника бойових дій, травми чи поранення. Не професія чи досвід письма, а готовність людини пройти цей шлях і включитися. І розуміння того, що ми зможемо цій людині допомогти. Наприклад, ми не взяли кількох людей, які вже мали готову концепцію і зафіксувалися лише на своєму баченні, можливо, сприймали нас як спосіб промоції» [Кіхтенко 2024]. Серед відібраних 17 учасників більшість були військовослужбовцями, але до команди долучилися і невійськові, чий особистий досвід був тісно пов'язаний з війною (наприклад, акторка Катерина Вишнева – дружина військового). «Виявилось, що ми досить традиційне суспільство, – міркував Максим Курочкін уже по завершенню першого проекту Театру Ветеранів, – і людям потрібен «дозвіл» на те, щоб бути собою, говорити все, як є. Бо вони досі відчують, що є якась ідеальна правда, ідеальний героїзм, якому треба відповідати. Вони розказують фантастичні історії своїх пригод, яких би вистачило на багато літературних романів. Але розповідають вибачаючись, часто про те, що вони живі, про те, що вони не такі героїчні, як їхні побратими, які загинули чи які досі воюють і творять дива. І от ми з цим боролися» [Кабацій 2024]. Фестиваль перших п'єс показав, що військові озвучили у своїх текстах не лише власний екстремальний досвід, але і порушили проблеми прірви між воїнами і тиловим суспільством, впевненим у власній втомі від війни, відсутності ротацій на фронті, глухоти суспільства до родин українських воїнів, складного військового побуту, небанальних джерел персонального героїзму. Ветеранські тексти, створені для Фестивалю перших п'єс, було згодом презентовано у форматі сценічних читань у Полтаві, Сумах, Дніпрі. Напередодні відкриття Театру Ветеранів про його місію говорили головним чином як про реабілітаційну. Аліна Сарнацька категорично незгодна з тим, що всі ветерани потребують реабілітації, і вважає подібну позицію несправедливим упередженням українського тилового суспільства, навіть якщо у представників такої позиції добрі наміри щодо ветеранів: «Як на мене, люди занадто психологізують ветеранів і думають, що кожного з них треба реабілітувати й підготувати до взаємодії з суспільством. Я вважаю, що це людям потрібно себе підготувати, тому

що з ветеранами все в порядку. Не в порядку ті люди, яким вони заважають жити» [Коваленко 2025].

Наприкінці 2024 р. у Києві драматург і режисер Алекс Боровенський відкрив «Театр Воєнних Дій» для ветеранів війни та чинних військовослужбовців України – як «проект не лише про мистецтво, а й про реабілітацію, інтеграцію та нові можливості для тих, хто захищає нашу країну» [Білокрай 2024]. Власне, вже відома на той час в Україні вистава «Стусанина» за творчістю Василя Стуса стала відкритим майданчиком для залучення нових акторів з числа ветеранів та дійсних військовослужбовців ЗСУ.

21-27 квітня 2025 р. у Києві на кількох локаціях Подолу відбувся форум ветеранських ініціатив Veteran Fest, організований АУНТ – Асоціацією Український Незалежний Театр за підтримки партнерів (Національний Університет «Києво-Могилянська Академія», ТОТЕАТР, ProEnglish Theatre of Ukraine, Театр Воєнних Дій, KINO42, Докер-Г Паб, Бар Мораліст тощо). Під час фестивалю різні ветеранські колективи, у тому числі і театральні, презентували свої проекти. Вхід на усі події був вільний, проте організатори просили відвідувачів про донати на підтримку Сил Оборони України та ветеранського руху. Театр Воєнних Дій показав «Стусанину», чернігівський Театр ветеранів «Серцевір» привіз «Госпітальну рапсодію» Юрія Веткіна, культурний центр DRAMAN Theatres Trust презентував виставу «Розплітання». Ветерани мали можливість взяти участь у фахових тренінгах від ТОТЕАТР та американського драматерапевта Міхаела Райсмана, долучитися до вшанування пам'яті загиблого поета Максима Кривцова, переглянути та обговорити з режисером Володимиром Тихим фільм «Наші котики», відвідати воркшопи, під час яких навчали відкривати власний бізнес з нуля, отримувати ветеранські гранти, а також пошукати роботу на ярмарку вакансій для ветеранів. «Хто би знав, що фестиваль, який спочатку задумувався як шоукейс ветеранських театрів, переросте в семиденну подію в центрі Києва, яка представляє різноманіття напрямків ветеранської діяльності? Хто би знав, що в межах фестивалю ми зберемо разом представників різноманітних ветеранських організацій і побачимо, які ми різні, і які ми схожі. І як усі ми працюємо на спільну справу. Я дуже вдячний, здивований і втішений нашим круглим столом сьогодні. Кейси, які працюють. Історії, які надихають. Veteran Fest це щось велике. І він точно буде мати продовження. Бо є потреба... Працюємо далі. Все для ветеранів. Все – з ветеранами», – відрефлексував цей тиждень Алекс Боровенський [Alex Borovenskiy 2025, допис від 25 квітня 2025 р.].

20-21 червня 2025 р. публічно заявив про відкриття Мистецький центр ветеранів у Запоріжжі, вербалізувавши наміри створити платформу, на якій досвід війни зможе трансформуватися у творчість, та, підтримуючи ветеранів через мистецтво, будувати мости між фронтом і сценою, між пам'яттю і майбутнім.

За кількістю та географією репрезентацій серед драматургів-ветеранів у лідерах Валерій Пузік, Аліна Сарнацька та Олександр Жуган. Упродовж 2024 р. відбулося кілька сценічних читань п'єси Валерія Пузіка «Привиди у гілках» – від ProEnglish Theatre of Ukraine у Києві в рамках серії читок «Україна. Війна. Тексти», епізод V (27-28 червня, українська та англійська версії), в американському City Garage theater в Санта Моніка у рамках Світових читань української драматургії (6 червня), у Національному театрі імені Івана Франка в рамках XV Тижня актуальної п'єси (23 листопада), у рамках Драм-Фесту «Авансцена – Євродрама» в Національному центрі театрального мистецтва ім. Л. Курбаса (7 грудня). Інтерес виник до п'єси Олександра Жугана «Нью-Йорк, +38»: її сценічні читання пройшли в рамках Фестивалю перших п'єс Театру Ветеранів у Театрі Драматургів (19 жовтня), текст став переможцем Конкурсу короткої драми. Різних сценічних утілень блискавично зазнали і тексти Аліни Сарнацької: п'єсу «Баланс» було прочитано на Фестивалі перших п'єс Театру Ветеранів у Театрі Драматургів (18 жовтня), на Камерній сцені ім. Сергія Данченка у Національному академічному театрі імені Івана Франка у рамках XV Тижня актуальної п'єси (25 листопада), п'єсу «Військова мама» – у Театрі Ветеранів (4 листопада), у Львові в Національному театрі ім. Марії Заньковецької (19 листопада), а незабаром відбулася прем'єра повноцінної репертуарної вистави у Театрі на Лівому березі в колаборації з Театром Ветеранів у проєкті «Лівий ++» (21 грудня). Текст «Балнс» переміг у конкурсі короткої прози 4.5.0 і буде надрукований у книжковій антології переможців.

2025 р. п'єси Аліни Сарнацької здобувають визнання у Польщі (драма «Місячні» виборола дві з трьох номінацій у Вроцлаві під час IV фестивалю документального театру «АТУРОВО», а п'єсу «Баланс» було включено до списку фіналістів міжнародного драматургічного конкурсу «Аугога 2025», журі якого рекомендувало цей текст театрам Польщі та Європи. Більш того, влітку 2025 р. за п'єсою «Місячні» у Польщі вже було поставлено перформанс. Про те, чому це надзвичайно важливо зараз, Аліна написала на своїй Fb-сторінці: «Я багато бачила в соціальних мережах постів про втому від війни. На мистецьких заходах говорять про те, що глядач, особливо західний, часто не хоче прямих згадок про нашу війну. Але нам потрібно продовжувати лишатись в їх культурі, шукати шляхи щоб викликати у них емпатію. Ставлення європейців до війни і до

нас – критичне для фронту та впливає на долі наших біженців» [Alina Sarnatska 2025, допис від 2 липня 2025 р.]. Для проекту Світлани Федішової «PENELOPA. PROJECT» Аліна написала п'єсу «Плем'я чекання» про жінок, які чекають коханих з війни – перформативне читання відбулося у павільйоні «ФРОНТМЕНИ» на фестивалі «Книжкова країна» у Києві 24 квітня 2025 р. У липні «Баланс» здобуває перемогу у X конкурсі п'єс «Драма.UA», сценічні читання «Військової мами» та «Балансу» відбуваються у Харкові на триденному Драма-Спринті під час презентації книги «Драма Панорама 2024» (15 серпня). Також виставу «Військова мама» показали у Києві в рамках другого Фестивалю перших п'єс (26 серпня), а ще на цьому фестивалі відбулася прем'єра нової Аліниної п'єси «Жир» – її презентували у Молодому театрі (30 серпня). П'єсу Олександра Жугана «Нью-Йорк, +38» переосмислюють перформативні читання у Києві в Театрі Драматургів на Фестивалі короткої драми в рамках проекту «Трикутник для українських митців» (9 лютого) та в американському Нью-Йорку в проєкті «Voices from Ukraine» у Нью-Йоркській публічній бібліотеці (8 травня); у Харкові на триденному Драма-Спринті під час презентації книги «Драма Панорама 2024» (16 серпня).

У липні 2025 р. у Театрі Воєнних Дій в режисурі Софії Макарук відбулася прем'єра вистави «Посестри», драматургічний текст для якої з історій п'яти жінок – чинних військовослужбовиць України – створила снайперка ССО Юлія Воборнікова-Головка. Провідний меседж вистави – суспільне сприйняття жінок у війську, жіночий досвід війни, балансування між військом і родиною, яке оголює жіночу вразливість і водночас демонструє незвичну силу.

У 2025 р. відбулося і масштабування проєкту «Театр Ветеранів», і його своєрідне «тиражування»: Юрій Веткін у Чернігові створив Театр ветеранів «Серцевір», в якому грають учасники бойових дій та члени їх родин. Ірина Гарець на базі «Театру соціального діалогу» займається ветеранським театром у Полтаві, її ж було запрошено до Львова для організації там Театру Незламних для українських бійців, які проходять курс реабілітації у львівському центрі «Unbroken». 27 червня 2025 р. у Театрі Лесі Українки відбулися сценічні читання трьох п'єс, створених учасниками цього проєкту Володимиром Завгороднім, Андрієм Григор'євим та Михайлом Фатєєвим.

З 26 по 31 серпня 2025 р. у Києві пройшов другий Фестиваль перших п'єс учасників Театру ветеранів. Масштабування проєкту було видно навіть неозброєним оком – 6 днів насиченої програми, 24 вистави або читання п'єс сучасної ветеранської драматургії на 5 столичних локаціях (Культурний кластер «Краків», Театр Лесі Українки, Театр

Франка, Молодий театр, Театр Драматургів), продаж квитків на події. Прокладаючи місток між першим і другим фестивалями, організатори включили у цьогорічну програму читання нових п'єс драматургів першого випуску (Аліна Сарнацька, Максим Девізорів, Геннадій Удовенко, Катерина Вишнева). Публіці було презентовано нові імена драматургів-ветеранів – Сергій Іванов, Велімір Гориславець, Олександр Бакіновський, Юрій Мацарський, Марія «Герда» Чек, а також їх перші п'єси. На проєкт Театр Ветеранів прийшов і доволі відомий письменник-ветеран Павло «Паштет» Белянський, в активі якого є декілька успішних романів та понад 100 оповідань, а також реалізований кіносценарій. У 2025 р. у проєкті суттєво збільшилася кількість дружин українських військових – Наталія Зарицька, Ірина Седова, Аріна Розвадовська, Ольга Мурашко. У проєкті опинилася навіть ветеранська родина – ветеран Микола Граднов-Савицький та його дружина Катерина Граднова-Савицька. Спецподіями фестивалю став показ читань п'єси «Львів 3000» драматурга-ветерана Андрія Квіна-Григор'єва, яку Влад Білоненко поставив під час львівської презентації Театру Незламних, та показ фрагменту експериментальної музично-пластичної вистави «Енеїда» (Режисер Ахтем Сеїтаблаєв, хореографія-постановниця – Ольга Семьошкіна), в якій задіяні ветерани російсько-української війни з важкими пораненнями та ампутаціями.

Висновки.

В Україні в умовах війни зародився і впевнено розвивається ветеранський театр, який має доволі строкату картину форматів та проєктних підходів. Відповідно, масштабуються нові жанрові формати ветеранської літератури, адаптовані до театру – мілітарі-стендап, власна фрагментована історія, спогади, рефлексивні тексти, щоденникові записи, бойові нотатки. Іntenційно такий театр не є героїчним, він поглиблено працює зі смислами і пам'яттю, порушуючи при цьому багато суспільних проблем, які можуть тригерити тилову спільноту. Ветеранських/комбатантських п'єс у нас більшатиме і тому, що зростає кількість драматургів та діячів театру, які стали нашими захисниками, і тому, що створюються все нові й нові проєкти, ініціатори яких розуміють терапевтичні властивості письма і необмежений потенціал театрального простору як відкритого майданчика для Я-висловлювань про війну. Ветерани свідчитимуть про справжню, а не вигадану картину війни, яка не буде рихтуватися чиєюсь естетичною оптикою.

ЛІТЕРАТУРА

Антологія 24 2022: Антологія 24. Львів, 2022.
Без них 2022-2023: Без них. URL:

Білокрай 2024: Білокрай З. Театр ветеранів у Києві: як мистецтво змінює життя військових URL: <https://life.kyiv.ua/news/teatr-veteraniv-u-kivi-yak-mistectvo-zminyu-zhittya-viyskovih>

Відгуки про «Плейлист Подорожнього» 2024: Відгуки про «Плейлист Подорожнього» URL: <https://teatrlesiv.lviv.ua/shho-pyshut-pro-plejlystpodorozhnogo/>

Голоси 2019: «Голоси»: у Києві представляють театральну виставу – пряму мову дев'яти ветеранів АТО. URL: <https://novynarnia.com/2019/10/21/golosi-u-kiyevi-predstavlyayut-teatralnu-vistavu-pryamu-movu-dev-yati-veteraniv-ato/>

Грабська 2017: Грабська А. Наталія Ворожбит: За людей на Донбасі треба боротися. URL: <https://www.dw.com/uk/%Do%BD%Do%Bo%D1%82%Do%Bo%Do%BB%D1%96%D1%8F-%Do%B2%Do%BE%D1%80%Do%BE%Do%B6%Do%B1%Do%B8%D1%82-%Do%B7%Do%Bo-%Do%BB%D1%8E%Do%B4%Do%B5%Do%B9-%Do%BD%Do%Bo-%Do%B4%Do%BE%Do%BD%Do%B1%Do%Bo%D1%81%D1%96-%D1%82%D1%80%Do%B5%Do%B1%Do%Bo-%Do%B1%Do%BE%D1%80%Do%BE%D1%82%Do%B8%D1%81%D1%8F-%Do%B4%Do%BE-%Do%BE%D1%81%D1%82%Do%Bo%Do%BD%Do%BD%D1%8C%Do%BE%Do%B3%Do%BE/a-38788660>

Льїна 2024: Льїна М. «Плейлист подорожнього»: зрозумій іншого, як самого себе. URL: <https://www.lvivpost.net/kultura/plejlyst-podorozhnogo-zrozumij-inshogo-yak-samogo-sebe/>

Кабачій 2024: Кабачій М. Тексти, створені ветеранами. У Києві розпочався Фестиваль перших п'єс. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/u-kiyevi-rozpochavsya-festival-pershih-p-yes-onlayn-translyaciya-304361/>

Кіхтенко 2024: У дворику на Подолі військовослужбовці пишуть п'єси і роблять ремонт. Як працює Театр Ветеранів. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/how-it-works-city/355993-u-dvoriku-na-podoli-viyskovosluzhbovti-pishut-p-rsquo-esi-y-roblyat-remont-yak-pratsyue-em-teatr-veteraniv-em>

Коваленко 2025: «Будь-якої людини не має бути на війні, але в нашій реальності війна існує». Як на фестивалі в Сумах показали виставу «Військова мама». URL: https://cukr.city/people/2025/vystava-veteraniv/?fbclid=IwY2xjawMhsVZleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFRVmZ6SGhnZVd5T1FedXJjAR72U3MW8oPlgT2Xwq7V7chegyuxVmD4jiujyo4g5w4UscknQjehQm_rNkjoHg_aem_XjBzYhTJsoDMYorIWVP59g

Корчинський 2019: Корчинський Д. Три п'єси. Київ, 2019.

Коцан 2019: Коцан К. «Палаючі очі, жага до життя»: ветерани АТО покажуть шекспірівську виставу англійською. URL: <https://shotam.info/palaiuchi-ochi-zhaha-do-zhyttia-veterany-ato-pokazhut-shekspirivs-ku-vystavu-anhliys-koiu/>

Курочкін 2022: Курочкін М. Три спроби покращити побут. URL: <https://ukrdramahub.org.ua/sites/default/files/texts/pobut-2023.pdf>

Неназвана війна 2023: Неназвана війна. Антологія Актуальної української драми. Київ, 2023.

Печерський 2025: Печерський А. Війна за Незалежність: парламент визначив офіційну назву боротьби України з російською агресією. URL:

Позняк-Хоменко 2019: Позняк-Хоменко Н. «Актори безкінечної війни». Чим вразила вистава «Голоси» у виконанні ветеранів. URL: <https://novynarnia.com/2019/10/24/voices/>

Попович 2024: Попович М., Базюк Т. «Ма, болить»: ветеран 80 ДШБ Юрко Вовкогон та митець Григорій Семенчук створили п'єсу про військовий госпіталь. URL: <https://suspilne.media/lviv/701464-ma-bolit-veteran-80-dsb-urko-vovkogon-ta-mitec-grigorij-semencuk-stvorili-pesu-pro-vijskovij-gospital/>

Alex Borovenskiy 2025: Alex Borovenskiy. URL: <https://www.facebook.com/alex.borovenskiy/posts/pfbid026LFV9gCUvc95X51EsQPDtLpth3dQ7ytvafBXj9Fjgt5grQ7BP41nUJbc4KWpkQVkl>

Alina Sarnatska 2025: Alina Sarnatska. URL: <https://www.facebook.com/alina.sarnatska.2025/posts/pfbid027RNeQpSDXMWnTKAsogZfzpXmBVEEuidyPMqhHzadz2jHw6LNCgtCJkfSA8kudoeMI>

Olha Puzhakovska 2024: Olha Puzhakovska. URL: <https://www.facebook.com/olia.mukhina16>